

Rozdział 2. Obrót gospodarczy jako przedmiot karnoprawnej ochrony

Spis treści

	Nb
2.1. Uwagi wprowadzające	1
2.2. Problematyka karalnego zamachu na obrót gospodarczy w ujęciu ogólnym	6
2.3. Rodzajowy przedmiot ochrony	15
2.4. Indywidualny przedmiot ochrony	37
2.5. Problematyka karalnego zamachu na obrót gospodarczy w kontekście popełnienia czynu zabronionego	48
2.6. Problematyka karalnego zamachu na obrót gospodarczy w kontekście interesu pokrzywdzonego	60
2.7. Pokrzywdzony przestępstwem gospodarczym	65

Literatura: *I. Andrejew*, Ustawowe znamiona przestępstwa, Warszawa 1959; *tenże*, Polskie prawo karne w zarysie, Warszawa 1973; *tenże*, Podstawowe pojęcia nauki o przestępstwie, Warszawa 1988; *G. Auscaler*, Stan wyższej konieczności w prawie karnym, Warszawa 1953; *A. Bachrach*, Przemocność gospodarcza. Pojęcie i próba systematyki, PiP 1967, Nr 6; *J. Bafia*, Przemocność gospodarcza. Komentarz, Warszawa 1960; *J. Bafia, L. Hochberg*, Przemocność gospodarcza. Komentarz, Warszawa 1960; *Z. Banaszczyk, P. Granecki*, O istocie należytej staranności, Pal. 2002, Nr 7–8; *J. Barta, R. Markiewicz*, Nieuczciwa konkurencja w środkach masowego przekazu, Rzeczp. 1996, Nr 260; *G. Bartkowiak*, Psychologia zarządzania, Poznań 1999; *Z. Bartkowiak*, Przemocność gospodarcza i jego sprawca (na przykładzie woj. zielonogórskiego), ZN ASW 1989, Nr 55; *D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch*, Ekonomia, t. 1, Warszawa 1993; *H. Behrman*, Bankructwo, Warszawa 1932; *M. Bereźnicki*, Uwagi na temat ryzyka gospodarczego, Pal. 1968, Nr 3; *M. Błaszczak*, Nowe przepisy karne ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, cz. 1, MoP 2003, Nr 23; *G. Bogdan, A. Nita, Z. Radzikowska, A.R. Światłowski*, Kodeks karny skarbowy z komentarzem, Gdańsk 2000; *M. Bojarski*, Dozwolone ryzyko gospodarcze w polskim prawie karnym, Wrocław 1977; *tenże*, Przemocność niegospodarności jako problem polityki kryminalnej, Wrocław 1985; *tenże*, Przemocności i wykroczenia gospodarcze. Komentarz, Warszawa 1995; *M. Bojarski, W. Radecki*, Pozakodeksowe prawo karne, t. 2, Przemocności gospodarcze oraz przeciwko środowisku. Komentarz, Warszawa 2003; *T. Bojarski*, Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2002; *M. Borkowska, J. W. Galkowski* (red.), Etyka w biznesie Lublin 2002; *K. Buchała*, Prawo karne materialne, Warszawa 1989; *K. Buchała, P. Kardas, J. Majewski, W. Wróbel*, Komentarz do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego, Warszawa 1995; *K. Buchała, A. Zoll*, Polskie prawo karne, Warszawa 1995; *ciż*, Kodeks karny. Część ogólna, t. 1, Komentarz do art. 1–116 Kodeksu karnego, Kraków 1998; *K. Buczkowski, M. Wojtaszek*, Przemocności gospodarcze w praktyce prokuratorskiej i sądowej, Warszawa 1998; *W. Bugajski*, Element woli w zamiarze ewentualnym, NP 1960, Nr 1; *A. Chłopecki, Z. Mrowiec*, Wezwania do sprzedaży lub zamiany akcji w publicznym obrocie papierami wartościowymi, PPH 2000, Nr 1; *M. Cieślak*, Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia, Warszawa 1994;

E. Cilecki, A. Klik, Wybrane zagadnienia współczesnej przestępczości gospodarczej, ZN ASW 1987, Nr 47; *T. Cyprian*, Odpowiedzialność karna urzędników, PiP 1952, Nr 11; *tenże*, Obawa zbytniej blankietowości w kodyfikacji przestępstw gospodarczych, PiP 1956, Nr 11; *tenże*, Czy przepis karny jest instrumentem polityki gospodarczej?, NP 1958, Nr 2; *tenże*, Problemy kodyfikacyjne przestępstw gospodarczych, PiP 1958, Nr 7; *tenże*, Próba określenia przestępstwa gospodarczego, RPiE 1958, Nr 3; *tenże*, W przededniu kodyfikacji przestępstw gospodarczych, RPiE 1959, Nr 2; *tenże*, Przepięstwa gospodarcze, Warszawa 1960; *tenże*, Przepięstwa gospodarcze nowego rodzaju, Pal. 1960, Nr 9; *W. Czachórski* (red.), Zobowiązania. Zarys wykładu, Warszawa 2002; *D. Czajka*, Przepięstwa menedżerskie, Warszawa 2000; *K. Czajkowski*, Przepięstwa gospodarcze, Warszawa 1951; *D. Czura-Kalinowska*, Odpowiedzialność karna za przestępstwa gospodarcze, w: *A.J. Szwarc* (red.), Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka, Poznań 1999; *D. Czura-Kalinowska, R. Zawłocki*, Odpowiedzialność karna za działanie na szkodę spółki, Warszawa 2006; *Z. Cwiżkowski*, Błąd co do bezprawności czynu w polskim prawie karnym. Zagadnienia teorii i praktyki, Kraków 1991; *A. Daroszewska*, Spory wokół definicji i systematyki pojęcia „przepięstwa gospodarczego” i „przepięczności gospodarczej”, w: *A. Ratajczak, P. Gosieniecki* (red.), Prawo i prawnicy w okresie przemian ustrojowych. Materiały konferencyjne, Poznań 1992; *M. Dąbrowska-Kardas*, O dwóch znaczeniach pojęcia społecznego niebezpieczeństwa czynu, CzPKiNP 1997, Nr 1; *R. Dębski*, Pozaustawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze norm prawa karnego i znamionach typu zabronionego nie określonych w ustawie, Łódź 1995; *S. Długosz, G. Laszuk*, Ryzyko gospodarcze związane z działalnością handlową, Warszawa 1998; *E. Dobrodziej*, Ochrona obrotu gospodarczego, Bydgoszcz 1998; *B. Dunaj* (red.), Słownik współczesnego języka polskiego, t. 1, Warszawa 2000; *J. Duży*, Odpowiedzialność karna członków organów spółek handlowych. Działania na szkodę spółki, Bydgoszcz 2003; *tenże*, Przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków jako wyznacznik odpowiedzialności karnej za przestępstwa gospodarcze, cz. 1, Prokurator 2006, Nr 3, cz. 2, Prokurator 2006, Nr 4; *S. Ehrlich*, O przyczynowości normatywnej, Studia Filozoficzne 1985, Nr 2–3; *Z. Fenichel*, Pojęcie „dobrych obyczajów” w prawie polskim, Głos Prawa 1934, Nr 2–3; *M. Filar*, Podstawy odpowiedzialności karnej w nowym kodeksie karnym, Pal. 1997, Nr 11–12; *tenże*, Pokrzywdzony (ofiara przestępstwa) w polskim prawie karnym materialnym, CzPKiNP 2002, Nr 2; *tenże*, Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych na tle ustawy z 28 października 2002 r., w: *A. Adamski* (red.), Przepięczość gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej, Toruń 2003; *A. Gaberle*, Jeszcze w sprawie karnoprawnego uregulowania ryzyka, Pal. 1968, Nr 3; *S. Gabryszewski, T. Oczkowski*, Zapobieganie i zwalczanie przestępczości gospodarczej, Prok. i Pr. 1996, Nr 12; *L. Gardocki*, Zagadnienia teorii kryminalizacji, Warszawa 1990; *tenże*, Prawo karne, Warszawa 1998, Warszawa 2002, Warszawa 2003, Warszawa 2011; *tenże*, Technika legislacyjna nowego kodeksu karnego, w: *A.J. Szwarc* (red.), Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka, Poznań 1999; *J. Giezek*, Funkcja błędu co do ustawowych znamion w nowym Kodeksie karnym, w: *A.J. Szwarc* (red.), Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka, Poznań 1999; *tenże*, Kodeks karny. Część ogólna, t. 1, Komentarz do art. 1–31, Wrocław 2003; *J. Giezek, P. Kardas*, Przepisy karne Kodeksu spółek handlowych, Kraków 2003; *J. Giezek, D. Wnuk*, Odpowiedzialność cywilna i karna w spółkach prawa handlowego. Komentarz i przegląd orzecznictwa, Warszawa 1994; *C. Gofroń*, O pojęciu i systematyce przestępstw gospodarczych, PiP 1959, Nr 7; *W. Gontarski*, Dobry gospodarz zastąpił dobrego zarządcę, Rzeczp. 2004, Nr 66; *Z. Gordon, J. Winiarz* (red.), Prawo obrotu gospodarczego, Warszawa 1987; *Z. Gostyński*, Obowiązek naprawienia szkody w nowym ustawodawstwie karnym, Kraków 1999; *O. Górniok*, Granice odpowiedzialności karnej kierownika za działalność przedsiębiorstwa a art. 246 § 4 k.k., PNUŚI 1974, Nr 54; *taż*, Głosa do wyr. SN z 22.2.1983 r., IV KR 359/82, OSPIKA 1985, Nr 2, poz. 37; *taż*, Przepięczość gospodarcza (wybrane przejawy i uwarunkowania), Katowice 1986; *taż*, Problemy przestępstw gospodarczych

w systemie gospodarki kapitalistycznej, PNUŚI 1989, Nr 15; *taż*, Problemy przestępczości gospodarczej w świetle zaleceń Rady Europy, PiP 1991, Nr 9; *taż*, Przestępczość gospodarcza w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Środki prawne zwalczania i zapobiegania jej, Biuletyn Rady Legislacyjnej 1991, Nr 27; *taż*, Przepęstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w projekcie kodeksu karnego, PS 1991, Nr 1–2; *taż*, O przestępczości gospodarczej w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej, PS 1992, Nr 5–6; *taż*, Przestępczość gospodarcza w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej (środki prawne zwalczania i zapobiegania jej), w: *A. Ratajczak, P. Gosieniecki* (red.), Prawo i prawnicy w okresie przemian ustrojowych. Materiały konferencyjne, Poznań 1992; *taż*, Koncepcja przestępstw gospodarczych w doktrynie niemieckiej a polityka kryminalna, PiP 1993, Nr 1; *taż*, Czynniki kryminogenne przestępczości gospodarczej w systemie rynkowym, PNUŚI 1994, Nr 20; *taż*, Odpowiedzialność za przestępstwa popełnione przy wykonywaniu działalności przedsiębiorstw, w: *A. Zoll* (red.), Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały, Kraków 1994; *taż*, Prawno-karna ochrona obrotu gospodarczego, Jurysta 1994, Nr 1; *taż*, Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie, Warszawa 1994; *taż*, Przepęstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w projekcie kodeksu karnego i noweli obowiązującego kodeksu karnego, PS 1994, Nr 10; *taż*, Przestępczość przedsiębiorstw i karanie jej sprawców, Warszawa 1995; *taż*, Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego z komentarzem, Warszawa 1995; *taż*, Niektóre problemy ustawy o ochronie obrotu gospodarczego, Prok. i Pr. 1996, Nr 5; *taż*, Wspólnotowe, europejskie, gospodarcze prawo karne, PUG 1996, Nr 7–8; *taż*, Prawo karne gospodarcze. Komentarz, Toruń 1997; *taż*, Z problematyki ustawy o ochronie obrotu gospodarczego, Kontrola Państwa 1997, Nr 1; *taż*, Ochrona obrotu gospodarczego w kodeksie karnym, PiP 1998, Nr 9–10; *taż*, Pojęcie przestępczości gospodarczej a jej społeczno-polityczna warstwa, w: *E. Pływaczewski* (red.), Aktualne problemy prawa karnego i kryminologii, Białystok 1998; *taż*, Komentarz do Konwencji o ochronie interesów finansowych WE, Protokołu I i II do tej Konwencji oraz Konwencji o zwalczaniu korupcji wśród urzędników WE i urzędników państw członkowskich, w: *E. Zielińska* (red.), Prawo Wspólnot Europejskich. Dokumenty karne, Warszawa 2000; *taż*, Prawo wspólnot europejskich a prawo polskie, w: *E. Zielińska* (red.), Prawo Wspólnot Europejskich. Dokumenty karne, Warszawa 2000; *taż*, Przepęstwa gospodarcze. Rozdział XXXVI i XXXVII Kodeksu karnego. Komentarz, Warszawa 2000; *taż*, Odpowiedzialność karna menedżerów a ryzyko w ich działalności, PUG 2002, Nr 2; *taż*, Z problematyki prawnokarnej prania pieniędzy na tle ustawy z dnia 16 listopada 2000 r., PS 2002, Nr 4; *taż* (red.), Prawo gospodarcze i handlowe, t. 10, Prawo karne gospodarcze, Warszawa 2003; *taż*, „Działalność gospodarcza” jako znamię przestępstwa korupcji gospodarczej, PS 2006, Nr 10; *G. Grabarczyk*, Przestępczość gospodarcza na tle przemian ustrojowych w Polsce, Toruń 2002; *T. Grzegorzczak*, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Kraków 2005; *S. Grzybowski* (red.), System prawa cywilnego, t. 1, Część ogólna, Wrocław 1985; *W. Grzybowski*, Oplacalność ryzyka w gospodarce socjalistycznej, Gospodarka Planowa 1965, Nr 3; *M. Gulcz*, Ekonomia, cz. 1, Mikroekonomia, Poznań 1997; *W. Gutekunst*, Wybrane zagadnienia z prawa karnego gospodarczego, Wrocław 1967; *P. Hofmański* (red.), Kodeks postępowania karnego, t. 1, Komentarz do art. 1–296, Warszawa 2004; *B. Hołyst*, O realną ocenę problematyki przestępczości gospodarczej, NP 1959, Nr 7–8; *tenże*, Kryminologia, Warszawa 1994; *K. Indeki, A. Liszewska*, Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, karze i środkach penalnych, Warszawa 2002; *J. Jabłońska-Bonca*, Czynniki sprzyjające wytwarzaniu elementów antyprawnej podkultury w sferze zarządzania, w: Kultura prawa i dysfunkcjonalność prawa, t. 1, Warszawa 1988 (praca zbiorowa); *taż*, Pragmatyzm a legalizm kadry kierowniczej w sferze zarządzania, w: Kultura prawna i dysfunkcjonalność prawa, t. 1, Warszawa 1988 (praca zbiorowa); *H.H. Jescheck*, Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner Teil, Berlin 1978; *A. Jędrzejewska*, Istota spółki cywilnej jako podmiotu gospodarczego, PPH 1993, Nr 5; *T. Kaczmarek*, Materialna istota przestępstwa i jego ustawowe znamiona, Wrocław 1968; *tenże*, Materialna treść przestępstwa jako problem kodyfikacyjny, w: *A.J. Szware* (red.), Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka, Poznań

1999; G. Kaiser, Przepięczność gospodarza: zjawisko, zapobieganie w RFN, NP 1989, Nr 2–3; T. Karaś, S. Żółtek, Bezprawność w prawie cywilnym i karnym, Prok. i Pr. 2006, Nr 11; P. Kardas, Szkoda majątkowa jako znamię przestępstwa nadużycia zaufania, Prok. i Pr. 1996, Nr 7–8; *tenże*, Glosa do uchw. SN z 21.6.1995 r., I KZP 22/95, WPP 1997, Nr 1; *tenże*, Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie, Kraków 2001; *tenże*, Prawnikarne instrumenty ochrony interesów przedsiębiorstwa, w: A. Adamski (red.), Przepięczność gospodarza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej, Toruń 2003; W.J. Kater, Prawo działalności gospodarczej. Komentarz. Orzecznictwo. Piśmiennictwo, Warszawa 2003; M. Kępiński, Problemy ogólne nowej ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, RPEiS 1994, Nr 2; T. Knypl, K. Trzcziński, Znaczenie zwyczajów w prawie cywilnym i handlowym, PPH 1997, Nr 8; A. Koch, Związek przyczynowy jako podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej w prawie cywilnym, Warszawa 1975; B. Koch, Z problematyki przepisów blankietowych w prawie karnym, AUNC 1978, Prawo XVI, Nr 89; J. Kochanowski, O zbędności teorii przyczynowości w prawie karnym, PiP 1967, Nr 11; H. Kolecki, Policyjno-kryminalistyczna problematyka współczesnej przepięczności ekonomiczno-finansowej w Polsce, Poznań 1992; *tenże*, Policyjno-kryminalistyczne zagadnienia współczesnej przepięczności ekonomiczno-finansowej w Polsce w latach 1990–1992 (stan, przyczyny, zadania), w: A. Ratajczak, P. Gosieniecki (red.), Prawo i prawnicy w okresie przemian ustrojowych. Materiały konferencyjne, Poznań 1992; Komisja Kodyfikacyjna, Sekcja Prawa Karnego, Motywy do Kodeksu karnego z 1932 r., t. V, Warszawa 1931; P. Konieczniak, Czyn jako podstawa odpowiedzialności w prawie karnym, Kraków 2002; J. Kotłowska-Rudnik, Przepięczstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu, GP 1998, Nr 35; J. Kowalski, W. Lamentowicz, P. Winczorek, Teoria państwa i prawa, Warszawa 1983; W. Krajewski, Związek przyczynowy, Warszawa 1967; A. Kraus, F. Zoll, Polska ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, Poznań 1929; M. Król-Bogomilska, „Formy winy” w prawie karnym w świetle psychologii, Warszawa 1991; M. Królikowski, Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych. Zasada proporcjonalności, Warszawa 2005; K. Kruczałak, Prawo handlowe. Zarys wykładu, Warszawa 1998; P. Kruszyński, Ochrona obrotu gospodarczego, PS 1995, Nr 7–8; L. Kubicki, S. Pomorski, Oceny prawno-karne produkcji zlej jakości, PiP 1969, Nr 4–5; R. Kuciński, Przepięczstwa giełdowe, Warszawa 2000; J. Kufel, W. Siuda, Prawo gospodarcze dla ekonomistów, Poznań 2001; P. Kuna, Przypadek z jednego pokoju, Gazeta Wyborcza 2004, Nr 67; B. Kunicka-Michalska, Koncepcja „działania za kogoś innego” w niektórych obcych kodeksach karnych (odpowiedzialność organów i reprezentantów ciał kolektywnych), w: Problemy nauk penalnych. Prace ofiarowane Pani Profesor Oktawii Górniok, PNUŚI 1996, Nr 1550; *taż*, Z problematyki społecznej szkodliwości czynu, PPK 1998, Nr 18; Z. Kwaśniewski, Przedsiębiorca, czyli kto, Rzeczp. 2000, Nr 68; J. Lampe, Ogólne problemy prawa karnego gospodarczego, RPEiS 1988, Nr 3; W. Lang, Struktura odpowiedzialności prawnej, AUNC, Nauki Humanistyczno-Społeczne 1968, Prawo VIII, Nr 31; L.H. Leigh, Prawo karne a gospodarka rynkowa, w: A. Siemaszko (red.), Przepięczność gospodarza, Warszawa 1995; L. Lernell, Uwagi o pojęciu przepięczności gospodarczej, PiP 1959, Nr 11; *tenże*, Niektóre aktualne problemy przyczynowości w prawie karnym, PiP 1961, Nr 11; *tenże*, Zagadnienia związku przyczynowego w prawie karnym, Warszawa 1962; C. Lindemann, Gibt es ein eigenes Wirtschaftsstrafrecht?, Jena 1932; A. Lisowski, Niegospodarność i kara, Warszawa 1985; A. Liszewska, Odpowiedzialność karna za błąd w sztuce lekarskiej, Kraków 1998; G. Łabuda, Czyżby odpowiedzialność zbiorowa? Prawo karne nie jest dostosowane do zwalczania przepięczności przedsiębiorstw, Rzeczp. 2003, Nr 271; M. Machnij, Prowadzenie spraw spółki cywilnej i jej reprezentacja, MoP 2000, Nr 10; A. MacIntyre, Dlaczego problemy etyki biznesu są nierozwiązywalne?, w: L.V. Ryan, J. Sójka (red.), Etyka biznesu, Poznań 1997; J. Majewski, Materialny element przestępstwa w projekcie kodeksu karnego, PS 1996, Nr 6; *tenże*, Prawnikarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu. Zagadnienia węzłowe, Kraków 1997; *tenże*, Prawnikarna ochrona kredytodawcy w Polsce (na przykładzie banku i kredytu bankowego), w: A. Adamski (red.), Przepięczność gospodarza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej Toruń 2003; T. Majewski, Zagadnienia wartości i szkody w sprawach o przestępstwa

gospodarcze, Pal. 1974, Nr 12; *J. Makarewicz*, Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf Entwicklungsgeschichtlicher Grundlage, Stuttgart 1906; *tenże*, Granice ustawy karnej, Lwów 1919; *tenże*, Kodeks karny z komentarzem, Lwów 1932; *tenże*, Kodeks karny z komentarzem, Warszawa 1938; *J. Malec*, Niegospodarność. Próba definicji, PiP 1968, Nr 1; *A. Marek*, Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna, Warszawa 1999; *tenże*, Prawo karne, Warszawa 2003; *tenże*, Prawo karne, Warszawa 2004; *A. Marek, J. Satko*, Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Przegląd problematyki. Orzecznictwo SN (1918–1999). Piśmiennictwo, Kraków 2000; *A. Marek, S. Waltoś*, Podstawy prawa i procesu karnego, Warszawa 1999; *B. Michalski*, Przepięstwa przeciwko mieniu. Rozdz. XXXV Kodeksu karnego. Komentarz, Warszawa 1999; *Z. Mikołajczyk* (red.), Jak zarządzać przedsiębiorstwem w gospodarce rynkowej, Warszawa 1993; *Z. Młynarczyk*, Przepięstwa gospodarcze w praktyce prawa karnego, AUNC 1978, Prawo XVI, Nr 89; *S. Myszewski*, Polskie przedsiębiorstwo jako ofiara oszustwa, w: *A. Adamski* (red.), Przepięczość gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej, Toruń 2003; *B. Namysłowska* (red.), Corpus Iuris, Warszawa 1999; *taż*, Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych, MoP 2002, Nr 23; *taż*, Odpowiedzialność karna osób prawnych, Warszawa 2003; *J. Napierala* (red.), Odpowiedzialność osób dysponujących majątkiem spółek kapitałowych, Warszawa–Poznań 1992; *J. Naworski*, Glosa (dotycząca pojęcia „sprawy gospodarczej”), MoP 2006, Nr 6; *tenże*, Glosa do post. SN z 26.11.2003 r., I KZP 28/03, Glosa 2006, Nr 2; *B. Nietyksza*, Eksperyment – ryzyko – odpowiedzialność karna, Warszawa 1967; *E. Norek*, Przedsiębiorstwo jako przedmiot obrotu gospodarczego, Warszawa 1997; *E. Nowak*, Decyzyjne rachunki kosztów, Warszawa 1994; *F. Orłowicz*, Ryzyko gospodarcze a prawo karne, NP 1968, Nr 3; *W. Patryas*, Interpretacja karnistyczna. Studium metodologiczne, Poznań 1988; *tenże*, Zaniechanie. Próba analizy metodologicznej, Poznań 1993; *S. Paweła*, Przepięstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu oraz przepięstwa i wykroczenia skarbowe, Warszawa 1998; *W. Pawełko*, Pojęcie decyzji „niegospodarczej”, PiP 1967, Nr 8–9; *tenże*, Zapobieganie przepięstwom gospodarczym, Warszawa 1971; *L. Peiper*, Komentarz do kodeksu karnego, Kraków 1936; *K. Pietrzykowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. 1, Warszawa 1997; *S. Pławski*, Zagadnienie winy, PiP 1950, Nr 5–6; *S. Pomorski*, Glosa do wyr. SN z 19.8.1968 r., IV KR 135/68, PiP 1970, Nr 8–9; *H. Popławski*, Odpowiedzialność karna kierownika za działalność przedsiębiorstwa, Warszawa 1967; *tenże*, Problematyka karna niegospodarności, RPEiS 1967, Nr 1; *tenże*, Uregulowanie prawno-karne ryzyka gospodarczego (*de lege ferenda*), Pal. 1967, Nr 2; *tenże*, Zagadnienie ryzyka z punktu widzenia odpowiedzialności karnej, Pal. 1968, Nr 2; *tenże*, Dopuszczalne ryzyko gospodarcze w przedsiębiorstwie, Warszawa 1970; *H. Pracki*, Nowe rodzaje przepięstw gospodarczych, cz. 1, Prok. i Pr. 1995, Nr 1, cz. 2, Prok. i Pr. 1995, Nr 2; *tenże*, Gospodarka skażona przepięczością, GS 1996, Nr 18; *tenże*, Ściganie przepięstw gospodarczych, Jurysta 1997, Nr 1; *P. Pratley*, Etyka w biznesie, Warszawa 2000; *F. Prusak*, Komentarz do kodeksu postępowania karnego, t. 1, Warszawa 1999; *M. Przewoźnik-Kurzyca, A. Nowak*, Zawinił pracownik, odpowie firma, Rzeczp. 2003, Nr 256; *W. Pyziół, A. Walaszek-Pyziół*, Czyn nieuczciwej konkurencji (analiza pojęcia), PPH 1994, Nr 10; *Z. Radwański* (red.), System prawa cywilnego, t. 3, cz. 1, Prawo zobowiązań – Część ogólna, Wrocław 1981; *tenże*, System Prawa Prywatnego, t. 2, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2002; *tenże*, Podmioty prawa cywilnego w świetle zmian kodeksu cywilnego przeprowadzonych ustawą z dnia 14 lutego 2003 r., PS 2003, Nr 7–8; *J. Radzicki*, Ryzyko zabiegów lekarskich w prawie karnym, Warszawa 1967; *Z. Radzikowska*, Z problematyki błędu w prawie karnym skarbowym, SP 1974, Nr 3; Raport firmy PricewaterhouseCoopers „Badanie przepięczości gospodarczej 2003. Polska”, www.pwc.com/pl/dochodzenia; *A. Ratajczak*, Przepięczość gospodarcza w Polsce w okresie przemian ustrojowych, w: *A. Ratajczak, P. Gosieniecki* (red.), Prawo i prawnicy w okresie przemian ustrojowych. Materiały konferencyjne, Poznań 1992; *tenże*, Ochrona obrotu gospodarczego, Jurysta 1994, Nr 11; *tenże*, Ochrona obrotu gospodarczego. Praktyczny komentarz, Warszawa 1994; *A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński*, Zarys teorii państwa i prawa, Warszawa 1993; *G. Rejman*, Problem ryzyka gospodarczego na tle konkretnego orzeczenia Sądu Najwyższego, Pal. 1968, Nr 2; *taż*, Odpowiedzialność karna za nie-

właściwe wykonanie nadzoru w zespołowym działaniu, Warszawa 1972; *taż* (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 1999; Rocznik Statystyczny RP z 2001 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2002; *M. Rodzyńkiewicz*, Fenomen odpowiedzialności w refleksji filozoficznej a prawnokarne zasady odpowiedzialności, PPK 1997, Nr 16; *tenże*, Kilka uwag o relacyjnym ujęciu winy w prawie karnym, RPEiS 2001, Nr 4; *M. Romanowski*, Prawo o publicznych obrocie papierami wartościowymi. Komentarz, Warszawa 2003; *A. Rybak-Starczak*, Pokrzywdzony w postępowaniu karnym, Pal. 2004, Nr 7–8; Rzeczp. 2003, Nr 54, Ekonomia i Rynek (wkładka); Rzeczp. 2003, Nr 292, Przedsiębiorcy ustalają zasady, Prawo co dnia (wkładka); *U. Scheu*, Prawnokarna kontrola rynku kapitałowego i systemu bankowego – doświadczenia niemieckie, w: *A. Siemaszko* (red.), Przystępczość gospodarcza, Warszawa 1995; *A. Schopenhauer*, O podstawie moralności, Warszawa 1994; *P. Siciński*, Odpowiedzialność karna za szkody wyrządzone spółce akcyjnej, PS 1994, Nr 10; *A. Siemaszko*, Przystępczość gospodarcza, Warszawa 1995; *Z. Siwik*, Prawo karne gospodarcze. Wybór źródeł, Wrocław 2006; *J. Skorupka*, Szkada majątkowa jako znamię przestępstwa z art. 9 ustawy o ochronie obrotu gospodarczego, Prok. i Pr. 1997, Nr 9; *tenże*, Wybrane aspekty przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, PS 1999, Nr 2; *tenże*, Wady oświadczenia woli w wybranych przestępstwach gospodarczych, PS 2000, Nr 4; *tenże*, Prawo karne gospodarcze. Zarys wykładu, Warszawa 2004; *L. Sługocki*, Glosa do uchw. z 21.6.1995 r., I KZP 22/95, PiP 1996, Nr 7; *M. Sołniak*, Znaczenie zgody uprawnionego w zakresie cywilnej odpowiedzialności odszkodowawczej. Prace Prawnicze, ZNUJ 1959, Nr 6; *M. Sowa*, Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych, Prok. i Pr. 2004, Nr 4; *A. Spotowski*, Sprawstwo kierownicze, SP 1998, Nr 1–2; *R. Stefanicki*, Dobre obyczaje w prawie polskim, PPH 2002, Nr 5; *K. Stefanowicz*, Odpowiedzialność karna w związku z działalnością gospodarczą, Warszawa 1992; *J.T. Stefański*, Przystępczość „prania brudnych pieniędzy”, Pal. 1997, Nr 7–8; *T. Stępień*, *K. Stępień*, Przystępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu, Toruń 2001; *Z. Szczurek*, Oszustwo w handlu na szkodę nabywcy w polskim prawie karnym, Warszawa 1976; *A. Szostek*, Czy opłaca się być uczciwym przedsiębiorcą, w: *M. Borkowska*, *J.W. Galkowski* (red.), Etyka w biznesie, Lublin 2002; *A. Szpunar*, Glosa do wyr. SN z 3.10.1979 r., II CR 304/79, PiP 1981, Nr 9; *A.J. Szwarz*, Zgoda pokrzywdzonego jako podstawa wyłączenia odpowiedzialności karnej za wypadki sportowe, Poznań 1975; *E. Szwedek*, Z problematyki represji karno-gospodarczej, PUG 1957, Nr 8; *tenże*, Przepis karny instrumentem polityki gospodarczej, NP 1958, Nr 2; *tenże*, Glosa, PiP 1970, Nr 1; *S. Śliwiński*, Polskie prawo karne materialne. Część ogólna, Warszawa 1946; *J. Śliwowski*, Prawo karne, Warszawa 1979; *W. Świda*, Prawo karne. Część ogólna, Warszawa 1970; *D. Świecki*, Funkcjonowanie przepisów na tle praktyki sądowej (Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego), Jurysta 1997, Nr 1; *L. Tyszkiewicz*, Problem odpowiedzialności karnej osób prawnych (zakładów pracy) w polskim systemie prawnym, PNUŚI 1974, Nr 54; *tenże*, O definicji przestępstwa, jej strukturze i elementach, PPK 1995, Nr 21; *M. Uliasz*, Przystępczość naruszenia tajemnicy przedsiębiorstwa, MoP 2001, Nr 22; Uzasadnienie do projektu kodeksu karnego, Departament Kadry i Szkolenia Ministerstwa Sprawiedliwości, PiP 1994, Nr 3 (wkładka specjalna); *D. Walczak-Duraj*, Ład etyczny w gospodarce rynkowej. Doświadczenia polskiej transformacji, Łódź 2002; *M. Waligórski*, Nowe prawo działalności gospodarczej. Podręcznik akademicki, Poznań 2001; *W. Warkalło*, Odpowiedzialność odszkodowawcza, Warszawa 1972; *A. Wąsek*, Glosa do wyr. SA we Wrocławiu z 20.4.1995 r., II AKr 82/95, Prok. i Pr. 1996, Nr 9; *J.T. Wells*, Nadużycia w firmach. Vademecum. Zapobieganie i wykrywanie, Warszawa 2006 (tłum. *P. Hoffman*); *M. Wiśniewski*, Prawnokarna ochrona wiarygodności majątkowych uczestników obrotu gospodarczego, Kraków 2000; *P. Witkowski*, Pojęcie i istota odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych w dobie reformy prawa karnego, w: *M. Mozgawa*, *M. Nazar*, *J. Stelmasiak*, *T. Bojarski* (red.), Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany państwa i prawa, t. III, Lublin 1997; *J. Wojciechowski*, Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego z komentarzem, Warszawa 1994; *tenże*, Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo, Warszawa 1998; *A. Wolter*, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1972; *W. Wolter*, W sprawie zamiaru ewentualnego, PiP 1957, Nr 1; *tenże*, Błędne koło problematyki przyczynowo-

wości w prawie karnym, PiP 1964, Nr 1; *tenże*, Funkcja błędu w prawie karnym, Warszawa 1965; *tenże*, Nauka o przestępstwie, Warszawa 1973; *J.W. Wójcik*, Pranie pieniędzy. Studium prawnokryminologiczne i kryminalistyczne, Toruń 1997; *J. Wyrembak*, Ogólna definicja przestępstwa a opis jego materialnej treści, PiP 1993, Nr 4; *S. Zabłocki*, Pierwsze wypowiedzi Sądu Najwyższego. Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego, Rzeczp. 1995, Nr 177; *J. Zagrodnik*, Głosa do uchw. SN z 21.10.2003 r., I KZP 29/03, Pal. 2004, Nr 9–10; *R. Zakrzewski*, Ochrona obrotu gospodarczego w nowym kodeksie karnym, PUG 1997, Nr 11; *tenże*, Przepisy przeciwko obrotowi gospodarczemu w nowym Kodeksie karnym, cz. 1, MoP 1997, Nr 12, cz. 2, MoP 1998, Nr 1; *R. Zabłocki*, Przepisy przeciwko wierzycielom. Rozdział XXXVI Kodeksu karnego. Artykuły 300–302. Komentarz, Warszawa 2001; *tenże*, Przepisy przeciwko obrotowi finansowemu. Przepisy karne z ustaw finansowych. Komentarz, Warszawa 2002; *tenże*, Odpowiedzialność karna za komercyjne korzystanie z cudzych utworów, cz. 1, MoP 2003, Nr 10, cz. 2, MoP 2003, Nr 11; *tenże*, Przepisy przeciwko przedsiębiorcom. Komentarz, Warszawa 2003; *tenże*, Aktualne problemy prawa karnego gospodarczego w Polsce, w: *P. Wiliński* (red.), Prawo wobec wyzwań współczesności, Poznań 2004; *tenże*, w: *A. Wąsek* (red.), Kodeks karny. Część szczególna, t. II, Komentarz do Rozdziału XXXVI, Warszawa 2004; *tenże*, Głosa do uchw. SN z 26.11.2003 r., I KZP 32/03 (utrudnianie dochodzenia roszczeń), MoP 2004, Nr 14; *tenże*, Kryminalizacja obrotu gospodarczego w Polsce, w: *T. Dukiet-Nagórska* (red.), Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej, Bielsko-Biała 2006; *tenże*, Komentarz do „Przepisów karnych” z Tytułu V k.s.h., w: *S. Soltysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja*, Kodeks spółek handlowych, t. IV, Komentarz do artykułów 459–633, Warszawa 2004; *tenże*, Obowiązek identyfikacji prania brudnych pieniędzy na tle odpowiedzialności karnej, cz. 1, MoP 2004, Nr 8; *tenże*, Podstawy odpowiedzialności karnej za przestępstwa gospodarcze, Warszawa 2004; *tenże*, Przepisowość zorganizowana w ujęciu materialnoprawnym, w: *P. Wiliński* (red.), Prawo wobec wyzwań współczesności, t. 2, Poznań 2004; *tenże*, Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym, Warszawa 2007; *tenże*, Przepisy przeciwko wierzycielom w polskim prawie karnym, Sopot 2007; *J. Zieleniewski*, Organizacja zasobów ludzkich, Warszawa 1965; *T.E. Zielińska*, Polskie prawo karne a ochrona interesów ekonomicznych Wspólnot Europejskich, PiP 2001, Nr 1; *Z. Ziemiński*, Analiza pojęcia czynu, Warszawa 1972; *A. Zoll*, Karalność i karygodność czynu jako odrębne elementy struktury przestępstwa, w: *T. Kaczmarek* (red.), O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego, KSP 1990, Rok XXIII; *tenże*, Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym, Wrocław 1990; *tenże*, Materialne określenie przestępstwa, Prok. i Pr. 1997, Nr 2; *tenże*, Problem okoliczności wyłączających bezprawność czynu w okresie politycznej zmiany systemu, CzPKiNP 1997, Nr 1; *tenże*, Granice legalności zabiegu medycznego, Prawo i Medycyna 1999, Nr 1; *A. Żeromska-Doroszevska*, Spory wokół definicji i systematyki pojęcia „przestępstwa gospodarczego” i „przestępczości gospodarczej”, w: *A. Ratajczak, P. Gosieniecki* (red.), Prawo i prawnicy w okresie przemian ustrojowych. Materiały konferencyjne, Poznań 1992.

2.1. Uwagi wprowadzające

1. Prawo karne gospodarcze obejmuje przepisy karne (przestępstwa gospodarcze), których głównym przedmiotem jest obrót gospodarczy. Ten ostatni element stanowi więc o istocie samego prawa karnego gospodarczego, zarówno na płaszczyźnie formalnej, jak i faktycznej.

2. Przedmiotem ochrony przepisu karnego, jego *ratio legis*, jest określone rodzajowe oraz indywidualne dobro prawne związane z określoną wartością społeczną. Charakter

tych dóbr formalnie określają znamiona przedmiotu ochrony czynu zabronionego, których interpretacja stanowi podstawowy warunek rekonstrukcji karalnego zamachu, który jest istotą każdego przestępstwa. Sprawca realizuje znamiona przedmiotu ochrony w tym znaczeniu, iż jego zachowanie stanowi zamach na dobro prawne przez nie określone.

- 3 3. Właściwa rekonstrukcja charakteru i treści dobra prawnego chronionego przepisami karnymi gospodarczymi pozwala wyodrębnić z gospodarczej aktywności określonego podmiotu zachowania karalne. W tym zabiegu wypełnia się funkcja gwarancyjna prawa karnego w obrocie gospodarczym. Odgrywa ona szczególną rolę swoistego kryterium, które umożliwi weryfikację różnorodnych czynności gospodarczych w kontekście ich aksjologicznej wartości, a w konsekwencji – legitymizuje stosowanie sankcji karnych w obrocie gospodarczym¹. **W rezultacie treść dobra prawnego chronionego określonym przepisem karnym gospodarczym stanowi niezwykle przydatny wzorzec prawidłowej interpretacji treści tego przepisu².** Jest to o tyle istotne, iż z reguły szczególnie złożona treść przepisów określających przestępstwa gospodarcze sprawia, iż wyjaśnianie ich znaczenia nie jest możliwe wyłącznie w oparciu o wykładnię językową. Zachodzi tutaj konieczność stosowania wykładni funkcjonalnej, której zasady bezpośrednio opierają się na charakterze karnoprawnie chronionego dobra³.
- 4 4. Określona patologia gospodarcza może przybrać postać zachowania uczestnika obrotu gospodarczego bezprawnego, a nawet zabronionego (wypełniającego znamiona podmiotu, strony przedmiotowej oraz podmiotowej), które jednak nie godzi w dobro prawne (gospodarcze). Ta szczególna sytuacja z reguły nie występuje w przypadku innych rodzajów przestępstw, w których bezprawne i zabronione zachowanie z reguły jest tożsame z naruszeniem dobra prawnego. W zakresie przestępstw gospodarczych możliwa jest ona z uwagi na istnienie w obrocie gospodarczym realnej możliwości zasadniczej rozbieżności w ujmowaniu aksjologicznej treści tego samego zachowania. Ta sama decyzja ekonomiczna może być w szczególności uznana za dobrą albo złą dla gospodarki (społeczeństwa), w zależności od przyjętego kryterium oceny i charakteru podmiotu oceniającego. Wskazanie dobra prawnego znacznie eliminuje istniejącą trudność i pozwala w omawianym zakresie na odróżnienie dobra od zła we wskazanym kontekście. W szczególności pozwala stwierdzić, czy uczestnik obrotu gospodarczego wypełnił znamiona czynu zabronionego w obrocie gospodarczym, co stanowi podstawowy warunek jego odpowiedzialności karnej. W związku z powyższym w przypadku przestępstw gospodarczych istnieje konieczność rozważenia kwestii przedmiotu ochrony.
- 5 5. Zagadnienie obrotu gospodarczego jako przedmiotu karnoprawnej ochrony wymaga w szczególności omówienia następujących zagadnień:
- 1) problematyki karalnego zamachu na obrót gospodarczy w ujęciu ogólnym;
 - 2) rodzajowego przedmiotu ochrony;
 - 3) indywidualnego przedmiotu ochrony;
 - 4) problematyki karalnego zamachu na obrót gospodarczy w kontekście popełnienia czynu zabronionego;

¹ Por. L. Gardocki, Zagadnienia teorii kryminalizacji, s. 45–52.

² Por. O. Górniok, Niektóre problemy, s. 12.

³ Słusznie wskazuje J. Andrejew (Ustawowe znamiona przestępstwa, s. 91–95), iż przedmiot ochrony wyraża ideę przewodnią (*ratio essendi*) przepisu karnego.

- 5) problematyki karalnego zamachu na obrót gospodarczy w kontekście interesu pokrzywdzonego;
- 6) pokrzywdzonego przestępstwem gospodarczym.

2.2. Problematyka karalnego zamachu na obrót gospodarczy w ujęciu ogólnym

1. Problematyka zamachu na dobro prawne w obrocie gospodarczym wymaga rozważenia kilku istotnych kwestii, których charakter uprawnia do stwierdzenia, iż istota tego zjawiska jest odmienna w odniesieniu do innych rodzajów przestępstw (pospolitych). 6

2. W pierwszej kolejności należy zauważyć, iż określenie dobra prawnego w przypadku przestępstw gospodarczych ma charakter wtórny. Przepisy karne udzielają bowiem ochrony dobrom, które są już przedmiotem regulacji innych, pozakarnych przepisów ustanawiających porządek ekonomiczny. Przepisy te pozwalają przeprowadzić selekcję dóbr społeczno-gospodarczych i umożliwiają niektórym z nich przypisać status dobra prawnego (chronionego przepisami prawa). Wskazane dobra prawne (gospodarcze) zazwyczaj mają określone podstawy aksjologiczne, choć można wyróżnić gospodarcze dobra prawne tylko pośrednio nawiązujące do powszechnie przyjętej aksjologii (np. o charakterze technicznym). Wyodrębnione w ten sposób dobra prawne związane z obrotem gospodarczym są następnie przedmiotem ochrony przepisów karnych gospodarczych. W przypadku przestępstw pospolitych przepis karny z reguły jest w omawianym ujęciu normą pierwotną, albowiem to dopiero dzięki niemu określone dobro społeczne staje się dobrem prawnym. Jeżeli zaś nie jest on normą pierwotną, to odnosi się do norm pierwotnych (np. etycznych), które nie są przedmiotem innych prawnych unormowań. Przedstawiony wtórny charakter wskazania dobra prawnego w przypadku przestępstw gospodarczych nie tylko determinuje charakter kryminalizacji określonej patologii gospodarczej, lecz także ma istotne znaczenie dla prawidłowej wykładni i stosowania przepisu karnego gospodarczego. Rekonstrukcja i posługiwanie się pojęciem dobra prawnego stanowi istotną podstawę interpretacji karnistycznej w ramach przepisów karnych gospodarczych. 7

3. Omawiana „wtórność” odnosi się do wskazania (ujęcia) dobra prawnego, a nie jego charakteru (istoty). Zależność konstrukcji karnoprawnej ochrony dobra prawnego w przestępstwach gospodarczych nie oznacza, iż dobro to czy też zamach na to dobro mają charakter wtórny. Wprost przeciwnie, istnieje tylko jedno dobro prawne i jeden zamach na to dobro, przy czym zamach ten może naruszać różnego rodzaju normy prawne. Prawo karne gospodarcze chroni jednak dobra prawne w oparciu i w ścisłym związku z innymi normami prawnymi (obrotu gospodarczego), co musi być uwzględnione przy wskazaniu charakteru dobra prawnego oraz zamachu na to dobro. 8

4. Kolejną kwestią jest względny (subiektywny) charakter dobra prawnego w obrocie gospodarczym. Związana jest ona z faktem, iż dobra prawne o charakterze gospodarczym mają zasadniczo charakter ocenny i zależny od konkretnych okoliczności. Działalność gospodarcza opiera się na stosunkach, których treść w istotnej mierze określają 9

indywidualne podmioty w zależności od swoich interesów. Państwo wyznacza jedynie formalne ramy tej działalności, określając jednocześnie jej rodzaje. W rezultacie dobra prawne gospodarcze muszą opierać się na pojęciach niejednoznacznych, a ich treść jest zależna od oceny konkretnej sytuacji. Dobro prawne gospodarcze przejawia się z reguły w interesach określonych podmiotów gospodarczych. Tymczasem interesy te są pojmowane różnie nawet przez ten sam podmiot, w zależności od sytuacji, w jakiej on się znajduje. W jednym przypadku przedsiębiorca może uznać, iż jego interesy gospodarcze są naruszone, w drugim zaś – identycznym – dojdzie on do przekonania, iż wyrządzenie mu określonej szkody mieści się w kosztach gry ekonomicznej, a sprawca tej szkody nie naruszył dobra prawnego. Wskazany ocenny charakter gospodarczego dobra prawnego bezpośrednio wpływa na ujęcie dobra prawnego w przestępstwach gospodarczych. Jeżeli bowiem określenie karnoprawnego przedmiotu ochrony zależne jest od przedmiotu ochrony przepisów gospodarczych, to wskazane okoliczności jednoznacznie wpływają, a w szczególności utrudniają interpretację przepisów karnych gospodarczych w zakresie przedmiotu ich ochrony. Problem ten w praktyce jest niezwykle doniosły, albowiem zdecydowana większość przestępstw gospodarczych ścigana jest z urzędu. Publicznoskargowy charakter tych przestępstw ogranicza realny wpływ na wszczęcie i tok postępowania przez pokrzywdzonego. Z uwagi na to, zwłaszcza pod adresem organów ścigania, należałoby sformułować postulat ostrożnej interpretacji przepisu karnego gospodarczego w zakresie realizacji przez sprawcę znamion przedmiotu ochrony. Ostrożność ta winna być oparta na pełnym uwzględnieniu postawy pokrzywdzonego oraz indywidualnych okoliczności czynu. Nie oznacza to, iż znamiona indywidualnego przedmiotu ochrony mają tutaj priorytet nad znamionami rodzajowego przedmiotu ochrony. Obydwie grupy znamion mają bowiem równie istotne, jednakże nieco odmienne znaczenie. Treść i znaczenie tych grup znamion zostaną omówione w następnych podrozdziałach.

- 10 5. Dobra społeczno-gospodarcze, a w konsekwencji – dobra chronione przepisami karnymi gospodarczymi, wykazują ponadto charakter abstrakcyjny. Abstrahując już od faktu, iż często przedmiotem aktywności gospodarczej są rzeczy niematerialne (np. prawa majątkowe), to należy wyraźnie odróżnić przedmiot obrotu gospodarczego od pozytywnych wartości związanych z tym obrotem. Wartości te stanowią nie przedmiot, lecz niematerialne, moralne i etyczne podstawy gospodarki. Wykazują one charakter abstrakcyjny, wyznaczając określone reguły postępowania uczestników obrotu gospodarczego. Cecha ta pozwala wyeliminować dowolność w subiektywnej ocenie dobra prawnego, o której była mowa wcześniej. Sama jednak przesądza o tym, iż wskazanie dobra prawnego w omawianym zakresie nie jest proste. Zamach na dobro abstrakcyjne trudniej bowiem zidentyfikować i wykazać niż zamach na dobro o charakterze materialnym. Tym bardziej że w przypadku przestępstw gospodarczych można zauważyć brak jednoznacznego związku z zamachem na dobro prawne a posłużeniem się przedmiotem czynu (np. mienie). Ten drugi jest powszechnie i legalnie używanym instrumentem w obrocie gospodarczym, a posłużenie się nim nie tylko nie przesądza o przyjęciu istnienia zamachu, lecz nawet stanowi argument przeciwko jego istnieniu¹.

¹ W przestępstwach pospolitych związek ten jest jednoznaczny i bezpośredni; jeżeli np. przedmiotem czynu sprawcy jest człowiek, to nie tylko łatwo wskazać na charakter naruszanego dobra prawnego, lecz także – na istnienie zamachu na to dobro.

6. Definicja osoby pokrzywdzonej przestępstwem (zob. art. 49 KPK) dopuszcza karalność także pośredniego zamachu na dobro prawne. Zgodnie z powołanym unormowaniem zamach karnoprawny ma miejsce także wtedy, gdy dobro prawne zostało jedynie zagrożone. W przypadku dobra ocennego i abstrakcyjnego, jakie jest przedmiotem ochrony przepisów karnych gospodarczych, stwierdzenie takiego zamachu stanowi istotny problem nie tylko w praktyce, lecz także w teorii. Stwierdzenie zagrożenia dla zjawiska niematerialnego jest obiektywnie trudne, a w omawianym zakresie występuje stosunkowo często. Należy zauważyć, iż każdy uczestnik obrotu gospodarczego z założenia działa w swoim interesie, a zatem zagraża interesowi pozostałych uczestników tegoż obrotu. Wytyczenie granicy pomiędzy zagrożeniem naturalnym w obrocie gospodarczym a zagrożeniem karalnym staje się w przypadku przestępstw gospodarczych szczególnie konieczne. Wydaje się, iż zabieg ten możliwy jest do przeprowadzenia wyłącznie w indywidualnej sprawie. Stwierdzenie faktu zagrożenia dla uczciwości i rzetelności w obrocie gospodarczym wymaga zbadania nie tylko elementów składających się na realizację przez sprawcę znamion czynu zabronionego, lecz także pozostałych elementów odpowiedzialności karnej, takich jak bezprawność i zawinienie (granice dozwolonego ryzyka ujmowanego jako dozwolone kreowanie sytuacji niebezpiecznych dla innych uczestników obrotu gospodarczego)¹.

7. Kryminalizacja patologii gospodarczych często wyprzedza społeczne poczucie karygodności tych zjawisk. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż przeciętny obywatel ma ograniczoną wiedzę o złożonych stosunkach gospodarczych. Zamachy na obrót gospodarczy traktowane są przez niego niemal jako element innej, niezwiązanej z nim rzeczywistości. Nie uprawnia to jednak do przyjęcia założenia, iż dobro prawne chronione przez przepisy karne gospodarcze nie musi mieć oparcia w powszechnie (ogólnie) akceptowanym systemie wartości moralnych². Wprost przeciwnie, zjawisko faktycznego wyprzedzania odczucia społecznego w stosunku do patologii gospodarczej przez akt jej kryminalizacji bardziej uzasadnia konieczność oparcia jej na elementach powszechnie i bezspornie akceptowanych przez ogół społeczeństwa. Można nawet stwierdzić, iż im większy stopień wskazanego „wyprzedzenia”, tym większa konieczność odwoływania się do wartości najprostszych. W przeciwnym razie może wystąpić zjawisko faktycznego braku przyzwolenia społeczeństwa na kryminalizację gospodarczą, a w konsekwencji – braku legitymacji państwa do karania. W obecnym stanie rzeczy, w postaci występowania efektu „wyprzedzania”, należy oprzeć przepisy karne gospodarcze na dobrach prawnych podstawowych i powszechnych.

8. Przestępstwo gospodarcze jest zamachem na ogólnie rozumiany obrót gospodarczy, a ściślej – dobra społeczno-gospodarcze, na których się on opiera. Jak już wskazano, dobra te są pierwotnie przedmiotem regulacji unormowań *sensu stricto* gospodarczych (pozakarnych). Z tego względu zamach na każde dobro gospodarcze w istocie jest zamachem na określoną normę gospodarczą. Tylko w tym znaczeniu można uznać, iż istotą przestępstwa gospodarczego jest naruszenie przez jego sprawcę określonej powinności gospodarczej. Należy więc podkreślić, iż takie zachowanie można uznać za ka-

¹ Słusznie wskazuje T. Cyprian, iż stwierdzenie naruszenia reguł obrotu gospodarczego w podstawowej mierze zależy od stanu świadomości sprawcy. Ten zaś zależy faktycznie od wszystkich okoliczności czynu zabronionego. Por. T. Cyprian, *Próba określenia*, s. 20–22.

² Przeciwnie, T. Cyprian, *Przestępstwa gospodarcze*, s. 83.

ralne tylko wtedy, gdy będzie stanowiło zamach na obrót gospodarczy. Z reguły zamach na dobro prawne w obrocie gospodarczym będzie się wiązał z naruszeniem określonych norm gospodarczych. Teoretycznie możliwa jest jednak sytuacja, iż określone zachowanie karalne w obrocie gospodarczym, tj. naruszające określoną normę gospodarczą, nie będzie zamachem na obrót gospodarczy. Wtedy odpowiedzialność karna sprawcy takiego zachowania jest wykluczona.

- 14 **9.** Przesłpstwa popełniane przeciwko obrotowi gospodarczemu (*sensu stricto*) często stanowią zarazem zamach także na inne dobra prawne. Z obrotem gospodarczym związanych jest wiele różnych dóbr prawnych, właściwych dla powszechnych i zwykłych stosunków społecznych, np. mienie, wiarygodność dokumentów, poufność informacji itd. Czyn zabroniony, określający przestępstwo gospodarcze, często może naruszać te dobra. Formalnym przejawem takiego stanu rzeczy będzie najczęściej kumulatywna kwalifikacja przepisów karnych gospodarczych z innymi przepisami karnymi. W tym znaczeniu przepisy karne gospodarcze udzielają ochrony karnoprawnej także innym dobrom. Mają one jednak w tym zakresie charakter dóbr ubocznie chronionych. Należy przy tym podkreślić pełną formalną samodzielność (odrębność) wszystkich dóbr karnoprawnie chronionych.

2.3. Rodzajowy przedmiot ochrony

- 15 **1.** Wszystkie przepisy karne określające przestępstwa gospodarcze cechuje ten sam wspólny rodzajowy przedmiot ochrony. Jest nim dobro prawne w ujęciu ogólnospołecznym (ogólnogospodarczym), tj. w takim znaczeniu, iż każde przestępstwo gospodarcze stanowi zawsze i w pierwszej kolejności zamach na to dobro. Dobrem tym, w omawianym zakresie i ujęciu ogólnym oraz potocznym, jest obrót gospodarczy. Jego charakter pozwala już na wstępie przyjąć, iż w przypadku przestępstw gospodarczych ustawodawca udziela ochrony nie jednemu, lecz wielu dobrom prawnym o ogólnym charakterze.
- 16 **2.** Charakter rodzajowego przedmiotu ochrony przestępstw gospodarczych nie jest jednoznacznie ustalony. Doktryna i orzecznictwo dochodzą w tym zakresie do wielu różnych, a często nawet sprzecznych wniosków. W rozważanym zakresie istnieje wiele nieporozumień, a zagadnienie to wymaga pogłębionej analizy.
- 17 **3.** Rodzajowy przedmiot ochrony wskazany jest ogólnie w tytułach poszczególnych rozdziałów części szczególnej KK. Kodeksowe przestępstwa gospodarcze wskazane są w dwóch ostatnich rozdziałach tej części, w Rozdziale XXXVI – „Przesłpstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu”, oraz w XXXVII – jako „Przesłpstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi”. Należy od razu zaznaczyć, iż obrót pieniędzmi i papierami wartościowymi jest formalnie i faktycznie elementem obrotu gospodarczego, a więc przestępstwa z Rozdziału XXXVII należy zaliczyć do szczególnego rodzaju przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu¹. Przesłpstwa go-

¹ Uwaga ta nie dotyczy obrotu pieniędzmi poza obrotem gospodarczym, tj. pomiędzy podmiotami niebędącymi jego uczestnikami, choć przestępstwa z Rozdziału XXXVII KK odnoszą się również do takiego obrotu „niegospodarczego”.

spodarcze pozakodeksowe nie są nazwane w żaden sposób i występują w rozdziałach „karnych” konkretnych ustaw. Rekonstrukcja rodzajowego dobra prawnego w omawianym zakresie powinna się więc opierać na pojęciu „obrotu gospodarczego” wskazanym w tytule Rozdziału XXXVI KK Zamach na dobro prawne chronione przepisami karnymi gospodarczymi jest więc zamachem na obrót gospodarczy (czynem przeciwko obrotowi gospodarczemu). Należy zatem rozważyć, czy pojęcie to może być uznane za dobro prawne, tj. określoną pozytywną wartość społeczno-gospodarczą chronioną przez prawną normę sankcjonowaną¹. Obrót gospodarczy to całokształt faktycznych i formalnych stosunków gospodarczych, tj. opartych na ustawowej działalności gospodarczej. Istotą obrotu gospodarczego są więc stosunki, w których przynajmniej jedną ze stron jest przedsiębiorca². Treścią tych stosunków są różnorodne i dynamiczne czynności gospodarcze, a treść tychże jest bezpośrednio zależna od woli uczestników obrotu gospodarczego. Obrót gospodarczy jest więc szczególnym zjawiskiem społecznym (faktycznym), które w ujęciu ogólnym jest wartościowo obojętne. Może on w szczególności przybrać postać patologiczną, tak więc – sam w sobie – dobry nie jest. Pojęcie to należy uznać za opis fragmentu rzeczywistości, a ściślej – aktywności ludzkiej, której przedmiotem jest dążenie do osiągnięcia jak największego zysku. Ta sama gospodarka może być uznana przez jednych za dobrą, uczciwą, pożyteczną i sprawiedliwą, przez drugich zaś – przeciwnie. Pojęcie to odnosi się ponadto do niedookreślonej i bardzo ogólnej nazwy potocznej. Należy więc przyjąć, iż stanowi ono jedynie punkt wyjścia do wskazania właściwego dobra prawnego chronionego przepisami karnymi gospodarczymi. W pierwszej kolejności należałoby przyjąć, iż karnoprawnej ochronie podlega tylko ten aspekt obrotu gospodarczego, który, odnosząc się do całości tego zjawiska, z definicji jest pozytywny i stały, a ponadto – podlegający obiektywnej weryfikacji. Wydaje się, iż wszystkie te cechy spełniają podstawy obrotu gospodarczego. Chodzi tutaj w szczególności o podstawy formalne i nieformalne, tj. normy moralne i zwyczajowe, a także wspólne dla całej gospodarki normy prawne. Tak ujęte podstawy prawidłowego obrotu gospodarczego należy uznać za rodzajowy przedmiot ochrony wszystkich przepisów określających przestępstwa gospodarcze³. Określają one ekonomiczny ustrój państwa i zabezpieczają ogólnospołeczny interes ekonomiczny⁴.

4. W omawianym zakresie należy wykluczyć uznanie norm prawnych za dobra prawne, stanowią one bowiem tylko nośniki określonych pozytywnych wartości na poziomie moralnym. Podobnie jest z normami zwyczajowymi, np. normą „uczciwego kupca” lub dobrego gospodarza. Wymóg pozytywnych wartości o charakterze ogólnospołecznym spełniają tutaj jedynie normy moralne, właściwe dla obrotu gospodarczego, tj. stanowiące jego aksjologiczną podstawę. Chodzi tutaj w szczególności o normy postępowania wspólne dla każdego rodzaju działalności gospodarczego i zarazem stanowiące moralno-etyczną podstawę obrotu gospodarczego, ujmowanego jako wartość

18

¹ Por. K. Buchała, A. Zoll, Polskie prawo karne, s. 146.

² Mogą to być stosunki między przedsiębiorcami oraz między przedsiębiorcą a podmiotem nieprofesjonalnym w obrocie gospodarczym, np. osobą fizyczną, która nie prowadzi działalności gospodarczej.

³ Por. T. Cyprian, Przesłanki przestępstwa gospodarczego, s. 43.

⁴ Por. W. Pawełko, Zapobieganie, s. 14–15. Powołany Autor słusznie wskazuje, iż tak ujęty przedmiot ochrony pozwala odróżnić rozważane przestępstwa od przestępstw skarbowych, odnoszących się do interesu ekonomicznego państwa, oraz od przestępstw przeciwko mieniu, które dotyczą zamachów na interes ekonomiczny indywidualny (określonego podmiotu).

pozytywna. W tym znaczeniu można ogólnie przyjąć, iż podstawą prawidłowego (dobrego) obrotu gospodarczego jest uczciwość, ujmowana jako *bonum honestum*, tj. dobro godziwe i właściwe dla każdego człowieka w każdej jego działalności¹.

19 5. Formalną wspólną podstawą funkcjonowania obrotu gospodarczego są przepisy określone w ustawie Prawo przedsiębiorców. Stanowi ona, iż przedsiębiorca zobowiązany jest wykonywać swoją działalność gospodarczą na zasadach uczciwej konkurencji i poszanowania dobrych obyczajów oraz słusznym interesów innych przedsiębiorców i konsumentów, a także poszanowania oraz ochrony praw i wolności człowieka. Należy więc przyjąć, iż wskazanymi aksjomatycznymi podstawami obrotu gospodarczego są „zasady uczciwej konkurencji”, „dobre obyczaje” oraz „słusne interesy konsumentów”. Wskazane zasady służą realizacji podstawowej zasady wolności i równości gospodarczej, określonej w art. 9 PrPrzed. Już nawet pobieżna analiza powołanych wyżej pojęć pozwala stwierdzić, iż opierają się one na podstawowych wartościach pozytywnych (dobroć, słusność, uczciwość), właściwych nie tylko dla obrotu gospodarczego, lecz także dla całokształtu życia społecznego i prywatnego². Oznacza to m.in., iż ich adresatami są nie tylko przedsiębiorcy, lecz także konsumenci, rozumiani jako uczestnicy obrotu gospodarczego³. Poza tym wartości te wykazują tyleż ogólny, co ocenny charakter. Jeżeli zatem mają stanowić pojęcia karnoprawne, muszą być w miarę możliwości określone bardziej ściśle.

20 6. Definicję pojęcia zasad uczciwej konkurencji należy rekonstruować na legalnej definicji czynu nieuczciwej konkurencji, wychodząc z założenia, iż z reguły każdy czyn nieuczciwej konkurencji narusza zasady uczciwej konkurencji. Zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy z 16.4.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji⁴ czynem nieuczciwej konkurencji jest działanie sprzeczne z prawem lub dobrymi obyczajami, jeżeli zagraża lub narusza interes innego przedsiębiorcy lub klienta⁵. Pojęcie to opiera się na wartościach w postaci „dobrych obyczajów” oraz „słusznym interesów konsumentów”. Przyjmując zaś, iż słusne interesy konsumentów odnoszą się do korzyści lub uprawnień konsumentów, zgodnych z prawem i dobrymi obyczajami, to można stwierdzić, iż centralnym i wspólnym (podstawowym) pojęciem stanowiącym aksjomatyczną podstawę prawidłowego obrotu gospodarczego jest pojęcie dobrych obyczajów. Tym bardziej że wskazane dobro jest ściśle związane z zasadami współżycia społecznego, określonymi w KC, jako podstawowy aksjologiczny miernik oceny zachowań ludzkich o doniosłości prawnej⁶. Przepis art. 5 KC stanowi, iż nie można czynić ze swego prawa użytku, który

¹ Por. *M. Borkowska, J. W. Galkowski* (red.), *Etyka w biznesie*, s. 13 oraz s. 111.

² Ostateczne podstawy tych wartości mają charakter metafizyczny. Por. *A. Schopenhauer*, *O podstawie moralności*, Warszawa 1994, s. 164–173.

³ Trafny jest pogląd *O. Górniok*, iż „stosowanie do podstawowej zasady gospodarki rynkowej interesy wszystkich uczestniczących w obrocie gospodarczym mają równorzędną wartość i podlegają jednakowej ochronie, niezależnie od ich publicznego czy prywatnego, profesjonalnego, czy nieprofesjonalnego (konsumenckiego) charakteru”. Zob. *taż*, *Prawo karne gospodarcze. Komentarz*, s. 10.

⁴ T.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 419.

⁵ Por. *W. Pyziol, A. Walaszek-Pyziol*, *Czyn nieuczciwej konkurencji*, s. 1 oraz *J. Barta, R. Markiewicz*, *Nieuczciwa konkurencja*, s. 7.

⁶ Por. *M. Kępiński*, *Problemy ogólne*, s. 7, oraz *M. Waligórski*, *Nowe prawo działalności gospodarczej*, s. 80. Powołany Autor słusznie wskazuje, iż treść analizowanych pojęć jest tożsama, przy czym zasady współżycia społecznego dotyczą ogółu społeczeństwa, zaś dobre obyczaje odnoszą się do postępowania jednostki w określonej dziedzinie.

byłby sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego¹. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony. Wskazane odwołanie podstaw obrotu gospodarczego do zasad współżycia gospodarczego z Kodeksu cywilnego ma charakter nie tylko materialny, lecz także formalny. Przepis art. 2 KSH stanowi bowiem, iż w sprawach określonych w art. 1 § 1 KSH, niuregulowanych w tej ustawie, stosuje się przepisy KC². Należy uznać, iż pojęcie i funkcja zasad współżycia społecznego z KC jest aktualna także w odniesieniu do profesjonalnego obrotu gospodarczego, opartego na unormowaniach KSH³.

7. Pojęcie dobrych obyczajów nie ma definicji legalnej, a w literaturze przedmiotu powszechnie przyjmuje się, iż nie jest możliwe jego ściśle zdefiniowanie⁴. W ujęciu ogólnym dobre obyczaje należy wiązać z terminową i rzetelną realizacją zobowiązań oraz zachowaniem *fair*. Dorobek doktryny i orzecznictwa w omawianym zakresie pozwala jedynie przyjąć, iż dobre obyczaje w obrocie gospodarczym odnoszą się do czynności gospodarczych przyzwoitych i godziwych⁵. W każdym razie pojęcie to należy precyzować z uwagi na branżę i typ prowadzonej działalności gospodarczej. Weryfikacja określonych czynności jako dobrych obyczajów powinna być odnoszona do konkretnych indywidualnych przypadków⁶. O tym, czy dane działanie jest sprzeczne z dobrymi obyczajami, decyduje całokształt okoliczności, a zwłaszcza cel, użyte środki i konsekwencje przedsięwziętych działań⁷. Pojęcie to opiera się jednak nie tylko na subiektywnym przeświadczeniu uczestników obrotu gospodarczego, lecz także na elementach obiektywnych, takich jak: powszechność i trwałość określonych praktyk⁸. Należy przy tym podkreślić, iż współcześnie, wobec bardzo intensywnych stosunków obrotu gospodarczego, nowe konkretne zwyczaje mogą się kształtować w stosunkowo krótkim czasie⁹.

8. Podstawy prawidłowego obrotu gospodarczego odnoszą się do wolnej i równej działalności gospodarczej, opartej na uczciwej konkurencji, dobrych obyczajach oraz słusznym interesach konsumentów, rozumianych jako dyrektywy postępowania gospodarczego zgodnego z przepisami prawa, przyzwoitością i godziwego z punktu widzenia przedsiębiorcy lub konsumenta w określonych okolicznościach. Wskazane dyrektywy

¹ O pojęciu „zasad współżycia społecznego” zob. *S. Grzybowski* (red.), System prawa cywilnego, s. 94–95, oraz *K. Pietrzykowski* (red.), Kodeks cywilny, s. 33–34.

² Jeżeli wymaga tego właściwość (natura) stosunku prawnego spółki handlowej, przepisy KC stosuje się odpowiednio.

³ W odniesieniu do spółki akcyjnej przepis art. 304 § 4 KSH stanowi, iż postanowienia statutu nie powinny być sprzeczne z dobrymi obyczajami.

⁴ Por. *A. Kraus, F. Zoll*, Polska ustawa, s. 170; *Z. Fenichel*, Pojęcie „dobrych obyczajów”, s. 23, oraz *T. Knypl, K. Trzeciński*, Znaczenie zwyczajów, s. 20.

⁵ Analizowane pojęcie można utożsamiać z „uczciwością kupiecką”, na którą powoływał się przepis art. 3 przedwojennej ustawy z 2.8.1926 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (t.j. Dz.U. z 1930 r. Nr 56, poz. 467). Powołany przepis przykładowo wymieniał zachowania naruszające „uczciwość kupiecką” (podawanie nieprawdziwych wiadomości o przedsiębiorstwie, nakłanianie organów przedsiębiorstwa do niewypelniania obowiązków służbowych oraz ujawnianie tajemnic przedsiębiorstwa).

⁶ Por. *R. Stefanicki*, Dobre obyczaje, s. 23.

⁷ Por. *A. Kraus, F. Zoll*, Polska ustawa, s. 172.

⁸ Por. *T. Knypl, K. Trzeciński*, Znaczenie zwyczajów, s. 16–17.

⁹ Por. *ibidem*, s. 15.

mają charakter podstawowy dla całego obrotu gospodarczego. Nie są one jednak jedynymi elementami określającymi jego prawidłowe podstawy. Właściwie każdy akt prawny o charakterze gospodarczym zawiera określoną szczególną zasadę prawidłowego obrotu gospodarczego. Można tutaj wskazać m.in. na zakaz nadużywania pozycji dominującej na rynku, wskazany w art. 9 ust. 1 ustawy z 16.2.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów¹, nakaz jasności i rzetelności w obrocie rachunkowym, zawarty w art. 4 ust. 1 RachunkU, czy też nakaz etycznego zachowania przez rzemieślników z art. 5 ust. 1 ustawy z 22.3.1989 r. o rzemiośle². Należy także podkreślić, iż działalność gospodarcza może przybrać różnorodne postacie, np. obrót papierami wartościowymi, do których odnoszą się szczegółowe zasady prawidłowego postępowania gospodarczego³. W omawianym zakresie w praktyce obrotu gospodarczego w Polsce można zauważyć zjawisko powstawania kodeksów etycznych, właściwych dla konkretnej branży gospodarczej⁴. Nie oznacza to jednak, iż w zakresie karnoprawnej ochrony obrotu gospodarczego należy wyróżniać dwa typy rodzajowych dóbr prawnych: ogólne (wspólne dla wszystkich) i szczególne (właściwe tylko dla określonej sfery obrotu gospodarczego). Te drugie stanowią bowiem konkretyzację pierwszych, przy czym pierwsze nie tracą przez to cechy samodzielnych dóbr prawnych (w przypadku braku reguł konkretyzujących w danej dziedzinie gospodarki).

23 9. Działalność gospodarcza powinna się opierać na wartościach etycznych i moralnych⁵. Wartości te porządkują ład w zakresie danego typu działalności oraz pozwalają zapobiegać i zwalczać zjawiska patologiczne w tej działalności⁶. Uczciwość stanowi warunek *sine qua non* osiągnięcia celu gospodarczego w postaci wymiernej korzyści materialnej, która zarazem nie jest bezprawnym poszkodowaniem innych osób⁷. U podstaw prawidłowego obrotu gospodarczego w Polsce leżą wartości etyczne oparte na uczciwości, rzetelności i godziwości, wyrażone w normach obyczajowych oraz prawnych. Wartości te stanowią dobra gospodarcze i wymagają karnoprawnej ochrony. Akt ustanowienia przepisów karnych w celu ochrony tych dóbr czyni je dobrami prawnymi. Należy podkreślić, iż żaden przepis prawa nie stanowi dobra prawnego, lecz jest jedynie, chociażby pośrednio, wyrazem ochrony tego dobra. W ścisłym znaczeniu przepisy karne gospodarcze nie chronią więc określonych przepisów (norm) gospodarczych.

24 10. Pojęcia uczciwości, rzetelności i godziwości w działalności gospodarczej, ujmowane jako dobra prawne, stanowią o treści znamion rodzajowego przedmiotu ochrony wszystkich przepisów karnych określających przestępstwa gospodarcze. Należy jednak zauważyć, iż są to pojęcia nie tylko niedające się ująć w ramy ścisłych de-

¹ T.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 798 ze zm.

² T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1285 ze zm.

³ Odnosnie do publicznego obrotu papierami wartościowymi należy wskazać Dobre praktyki spółek notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych.

⁴ Np. w zakresie reklamy, działalności bankowej oraz ubezpieczeniowej, deweloperów, telekomunikacji, ostatnio zaopiniowanych pozytywnie przez Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów.

⁵ Por. D. Walczak-Duraj, Ład etyczny w gospodarce rynkowej, s. 248–249.

⁶ Warto zauważyć, iż wskazane cechy ładu etycznego nie mają charakteru ideowego i nie wynikają z określonej doktryny polityczno-gospodarczej, lecz są ściśle utylitarne (uniwersalne). Należy tutaj przywołać wynik badań, według którego 3/4 uczestników obrotu gospodarczego w Polsce uważa, iż uczciwość w gospodarce jest „opłacalna”. Por. D. Walczak-Duraj, Ład etyczny w gospodarce rynkowej, s. 359.

⁷ Por. A. Szostek, Czy opłaca się, s. 109–112.

finicji, ale także o wybitnie abstrakcyjnym i ocennym charakterze¹. Powstaje więc wątpliwość, czy pojęcia te mogą stanowić przedmiot ochrony przepisów karnych gospodarczych. Nie wydaje się jednak, aby była ona uzasadniona. Obowiązujące prawo, doktryna i orzecznictwo w żaden sposób nie ustalają jakichkolwiek ograniczeń dla charakteru potencjalnego dobra prawnego podlegającego ochronie prawnokarnej. Wprost przeciwnie, w prawie karnym bezdyskusyjna jest kwestia uprawnionej karnoprawnej ochrony takich niedookreślonych (ocennych i abstrakcyjnych) dóbr prawnych, jak np. cześć człowieka (Rozdział XXVII KK) czy też wiarygodność dokumentów (Rozdział XXXIV KK). Należy więc uznać, iż charakter dobra prawnego określa społeczna (polityczno-kryminalna) praktyczna potrzeba i tak też jest w przypadku przestępstw gospodarczych. Rodzi się tutaj jednak kolejna wątpliwość, czy tak niesprecyzowane dobro prawne może prawidłowo spełniać swoje podstawowe funkcje, tj. legitymizacji przepisu karnego oraz reguły interpretacyjnej (podstawę wykładni językowej oraz funkcjonalnej)². W odpowiedzi na wstępie należy podkreślić, iż wskazana trudność ma charakter wyłącznie techniczny, związana jest bowiem z prawidłową oceną i realizacją przez ustawodawcę i podmiot stosujący przepis karny funkcji przypisanych dobru prawnemu. Jest to trudność praktyczna i w żaden sposób nie może ona podważać charakteru rozważanego rodzajowego dobra prawnego. Problem zaś polega na odpowiednim prawidłowym ujęciu złożonego, ocennego i abstrakcyjnego dobra prawnego, jakim jest uczciwość, rzetelność i godziwość w działalności gospodarczej. Wydaje się, iż zarówno na etapie kryminalizacji określonej patologii gospodarczej, jak i na etapie wykładni przepisu karnego gospodarczego ujęcie rozważanego rodzajowego dobra prawnego winno uwzględniać przede wszystkim normy gospodarcze³. To one bowiem, w zależności od indywidualnych okoliczności, pozwalają na konkretyzację dobra prawnego. Dla przykładu, dobro w postaci uczciwości w sprawie karnej o nieuczciwą konkurencję gospodarczą można dosyć ściśle określić na podstawie przepisów ZNKU oraz aktów wykonawczych do tej ustawy⁴. Normy te służą dookreśleniu bytu istniejącego niezależnie od nich i formalnie samodzielnego. Nie jest w szczególności tak, iż brak normy gospodarczej wyklucza rekonstrukcję karnoprawnie chronionego dobra prawnego. Przedmiot ochrony przepisów karnych gospodarczych w postaci uczciwości, rzetelności i godziwości jako podstawy prawidłowego obrotu gospodarczego odnosi się do samodzielnego i niezależnego od norm gospodarczych rodzajowego dobra prawnego.

11. Przyznając wartościom etycznym podstawowe miejsce i znaczenie w karnoprawnej ochronie obrotu gospodarczego, należy zauważyć, iż praktyka działalności gospodarczej jest często sprzeczna z tymi wartościami. W obrocie gospodarczym dominuje interesowność, subiektywność i konflikt interesów. Tymczasem etyka opiera

25

¹ Zgodnie z przeprowadzonymi w Polsce badaniami 60% ankietowanych przedsiębiorców utożsamia pojęcie „dobrych obyczajów gospodarczych” z ogólnie pojmowaną uczciwością. Por. *D. Walczak-Duraj*, Ład etyczny w gospodarce rynkowej, s. 357.

² Wątpliwości tej treści, właśnie w związku z m.in. przestępstwami gospodarczymi, doprowadziły w doktrynie niemieckiej do fundamentalnego zakwestionowania sensu dobra prawnego w prawie karnym. Reprezentantem takiego poglądu jest m.in. *H.J. Hirsch* (Kolonja).

³ Przy czym podstawową normą gospodarczą jest tutaj norma sankcjonowana z przepisu karnego gospodarczego. Stanowi ona bowiem podstawę rekonstrukcji treści rodzajowego przedmiotu ochrony.

⁴ Szczególnie przydatne będą tutaj przepisy art. 1–4 ZNKU.

się na bezinteresowności, obiektywizmie i konsensusie¹. Dla skutecznej transformacji omawianych wartości do praktyki gospodarczej nie wystarczają wyłącznie prawidłowo sformułowane przepisy prawa, istnieje tutaj potrzeba odpowiedniego odpowiedzialnego zachowania uczestników obrotu gospodarczego oraz pracowników instytucji gospodarczych i wymiaru sprawiedliwości. Oznacza to m.in., iż wykładnia przepisów karnych gospodarczych powinna być dokonywana w duchu powszechnie przyjętych i uznanych wartości etycznych.

26 12. Zamach sprawcy na wskazane rodzajowe dobra prawne (gospodarcze) stanowi wstępny warunek jego odpowiedzialności karnej. Stwierdzenie realizacji znamion przedmiotu ochrony, w przypadku przestępstw gospodarczych, jest wymogiem szczególnie doniosłym. Uproszczona, w odniesieniu do złożonego charakteru działalności gospodarczej, konstrukcja przepisu karnego gospodarczego może bowiem prowadzić do subsumcji uproszczonych, opierających się na domniemaniu, iż zachowanie zakazane stanowi czyn zabroniony. Tymczasem może być tak, iż zachowanie zakazane w obrocie gospodarczym (w związku ze ściśle określoną szczegółową normą prawną) nie jest zachowaniem nieuczciwym, nierzetelnym i niegodziwym. Zachodzi tutaj zatem konieczność zbadania materialnego aspektu zachowania się sprawcy. Jest ona nie tylko równie ważna jak aspekt formalnoprawny (bezprawne wypełnienie znamion strony przedmiotowej na skutek naruszenia nakazu/zakazu gospodarczego), ale przede wszystkim zasadnicza w analizie podstaw odpowiedzialności karnej za przestępstwo gospodarcze.

27 13. W literaturze przedmiotu zgłaszane są poglądy, iż rodzajowymi dobrami prawnymi w karnoprawnej ochronie obrotu gospodarczego są m.in. zaufanie w gospodarce lub jej bezpieczeństwo (pewność)². Dla przykładu, *O. Górniok* wskazuje w omawianym zakresie np. na „ponadindywidualne interesy w sferze życia gospodarczego oraz naruszenie zaufania jako warunku niezakłóconego funkcjonowania tej sfery”³. Z takim ujęciem rodzajowego przedmiotu ochrony przepisów określających przestępstwa gospodarcze można polemizować. Brak jest bowiem jakiegokolwiek podstawy normatywnej (formalnoprawnej), aby uznać zaufanie za element obrotu gospodarczego (w przeciwieństwie do uczciwości i rzetelności). W aksjologii obrotu gospodarczego zaufanie zasadniczo nie występuje. Wprost przeciwnie, każde działanie gospodarcze oparte jest immanentnie na ryzyku i niepewności. Wprowadzenie do obrotu gospodarczego zaufania jako jego podstawy oznaczałoby podważenie istoty działalności gospodarczej⁴. Ponadto pojęcie „zaufanie” nie określa bytu, lecz jego ocenę (indywidualny i subiektywny psychiczny stosunek do określonego bytu). Zaufanie ma więc charakter wtórny wobec wskazanych wyżej dóbr prawnych. Zaufanie może, lecz nie musi być związane z uczciwością⁵. Na koniec należy wskazać, że zaufanie jest kategorią ściśle subiektywną, rozumianą róż-

¹ Por. *D. Walczak-Duraj*, Ład etyczny w gospodarce rynkowej, s. 251–252.

² Por. *T. Cyprian*, Problemy kodyfikacyjne, s. 750–751, oraz *T. Stępień*, *K. Stępień*, Przesłanki przestępstwa, s. 15.

³ *O. Górniok*, Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie, s. 57.

⁴ Warto tutaj przywołać stosowaną wobec przestępstwa oszustwa gospodarczego teorię tzw. przeciętnej roztropności, która opiera się na założeniu, iż w każdym społeczeństwie w stosunkach handlowych kupcy posługują się podstępными i kłamliwymi metodami.

⁵ Można przecież dokonać w pełni uczciwej transakcji gospodarczej, nie mając do siebie żadnego zaufania, a brak zaufania stanowi zasadę postępowania wielu uczestników obrotu gospodarczego.

nie przez uczestników tej samej transakcji gospodarczej, i stanowi przede wszystkim postulat dotyczący pożądanego ludzkiego postępowania.

14. Powyższe uwagi odnoszą się do bezpieczeństwa (pewności) w obrocie gospodarczym, którego w praktyce nie można zapewnić. O ile obrót gospodarczy nie jest i ze swej natury nie może być bezpieczny i oparty na zaufaniu, o tyle może i powinien być oparty na uczciwości, rzetelności i godziwości. Bez tych wartości prawidłowa działalność gospodarcza nie jest możliwa, a cele gospodarcze nie mogą być zrealizowane. Okoliczność ta w pełni uzasadnia ich karnoprawną ochronę i pozwala stwierdzić, iż zamach na te wartości stanowi nie tylko podstawową, lecz także najważniejszą przesłankę odpowiedzialności karnej w obrocie gospodarczym. **28**

15. Wydaje się, iż przypisywanie obrotowi gospodarczemu cech (elementów) zaufania i bezpieczeństwa wiąże się z chęcią uczestników tegoż obrotu, aby był on wiarygodny. Wiarygodność jest bowiem podstawą niemal każdej czynności gospodarczej. Należy jednak zwrócić uwagę na subtelną różnicę pomiędzy zaufaniem do obrotu gospodarczego a wiarygodnością tegoż obrotu. Pierwsze jest subiektywną cechą uczestnika obrotu gospodarczego, drugie zaś obiektywną cechą samego obrotu, która opiera się na uczciwości i rzetelności innych uczestników. W takim znaczeniu można stwierdzić, iż wiarygodność obrotu gospodarczego stanowi rodzajowy przedmiot ochrony przepisów karnych gospodarczych. **29**

16. Prawidłowe funkcjonowanie obrotu gospodarczego należy uznać za postulat i cel karnoprawnej ochrony. Kategorii tej nie można jednak uznać za omawiane rodzajowe dobro prawne. Odnosi się ono bowiem do określonego formalno-faktycznego rezultatu dochowania podstaw obrotu gospodarczego przez jego uczestników. Prawidłowy obrót gospodarczy nie jest sam w sobie dobrem, lecz pożądanym stanem, który można osiągnąć tylko wtedy, gdy nie zostanie naruszone dobro w postaci podstaw tego obrotu⁶. Ustawodawca chroni więc podstawy prawidłowego obrotu gospodarczego, a nie bezpośrednio jego prawidłowość⁷. **30**

17. Charakter rodzajowego dobra prawnego chronionego przez określone przepisy karne wyznacza ich rangę w systemie prawa karnego materialnego. Ranga ta wynika z wartości społecznej przypisywanej temu dobru. Prawidłowe podstawy obrotu gospodarczego i związany z nim ogólnospołeczny interes gospodarczy uznawane są zasadniczo za dobro prawne o randze drugoplanowej. Wynika to chociażby z usytuowania przepisów określających przestępstwa gospodarcze w dwóch ostatnich rozdziałach części szczególnej KK (Rozdziały XXXVI i XXXVII). Pogląd ten, choć rozpowszechniony i raczej niepodważany, musi budzić zastrzeżenia. Bezsporne jest bowiem, iż rzeczywista skala szkodliwości społecznej przestępstw gospodarczych nie jest mniejsza niż w przypadku innych rodzajów przestępstw, chociażby przeciwko mieniu. Ustrój gospodarczy stanowi podstawę ustroju państwa. Ponadto gospodarka odnosi się coraz ściślej do interesów indywidualnego obywatela (współcześnie zauważalne zjawisko *homo economicus*). Chociażby z tych względów dobro prawne w postaci podstaw obrotu gospodarczego należy zaliczyć do dóbr pierwszoplanowych spośród karnoprawnie chronionych dóbr społecznych. Fakt ten dostrzeżono i uwzględniono w prawotwórstwie UE. Przy- **31**

⁶ Odmienne, R. Zakrzewski, Ochrona obrotu gospodarczego, s. 2.

⁷ Por. C. Gofroń, O pojęciu i systematyce, s. 77.

kładem jest tutaj decyzja RE ustanawiająca Eurojust (instytucję unijną do zwalczania poważnej przestępczości), w której do wąskiej grupy poważnych przestępstw (*serious crimes*) zaliczono wszelkie przestępstwa godzące w finansowe interesy Unii Europejskiej¹. Uwzględniając zaś zasadę jednolitości rynku gospodarczego UE, przestępstwa gospodarcze godzące w interesy jednego członka należy uznać za przestępstwa przeciwko gospodarce całej UE. W tym znaczeniu rozpatrywane przestępstwa gospodarcze są przestępstwami poważnymi (nieprzeciętnie doniosłymi społecznie). Zgadając się ze wskazanym ujęciem, należy w niedalekiej przyszłości spodziewać się swoistego przewartościowania rangi przestępstw gospodarczych z drugoplanowych na pierwszoplanowe z uwagi na ich społeczną szkodliwość.

- 32** **18.** Istotą zjawiska patologicznego jest naruszenie określonego dobra społecznego, zaś istotą zachowania karalnego jest naruszenie określonego dobra prawnego. Tak jak charakter naruszonego dobra społecznego określa charakter kryminalizacji, tak charakter naruszonego dobra prawnego charakteryzuje wykładnię przepisu określającego to naruszenie. Należy przy tym stwierdzić, iż ogólnie wskazane dobro prawne przesądza o szerokim ujęciu karalnych zamachów na to dobro (szerszym zakresie kryminalizacji). Abstrakcyjny i ogólny charakter uczciwości i rzetelności w obrocie gospodarczym stwarza takie ryzyko nadmiernej kryminalizacji stosunków gospodarczych. Można bowiem uznać, iż niemal każdy przejaw gospodarczej patologii stanowi zamach na uczciwość i rzetelność gospodarczą.
- 33** **19.** Charakter rozważanego rodzajowego dobra prawnego nie może zatem stanowić ani jedyne, ani też podstawowe kryterium interpretacji przepisów karnych gospodarczych. Wskazuje ono jedynie kierunek prawidłowej interpretacji karnistycznej w tym zakresie. Należy przy tym zastrzec, iż wskazane dobro prawne nie opiera się na uczciwości i rzetelności, ujmowanej ogólnie, lecz na charakterze gospodarczym, związanym ściśle ze specyfiką konkretnego fragmentu obrotu gospodarczego (prowadzonej przez sprawcę lub pokrzywdzonego działalności gospodarczej). Takie ujęcie pozwala uściślić charakter rozważanego dobra prawnego. Zabieg ten należy jednak uzupełnić wykładnią pozostałych znamion czynu zabronionego, których interpretacja również powinna być oparta na normach gospodarczych związanych z badanym zamachem.
- 34** **20.** Jak już wskazano, powszechnie związana z przestępstwami gospodarczymi tożsamość zamachu na wyżej wskazane dobro prawne z naruszeniem normy gospodarczej nie uprawnia do stwierdzenia, iż podstawą karania w tym zakresie jest naruszenie tej normy, a nie podstaw prawidłowego obrotu gospodarczego. We wskazanym ujęciu to zamach na normę gospodarczą stanowiłby o przestępstwie gospodarczym. Taki pogląd należy uznać za nietrafny, albowiem naruszenie powinności gospodarczej, tak jak naruszenie zakazu karnoprawnego, oddaje jedynie formalny aspekt zamachu, który w istocie polega na naruszeniu dobra abstrakcyjnego i generalnego (np. uczciwości w obrocie gospodarczym). Towarzyszące mu naruszenie normy gospodarczej jest za to niezwykle pomocne przy identyfikacji zamachu (stwierdzeniu jego zaistnienia oraz wskazaniu jego podstawowych cech).

¹ Por. przepis art. 4 ust. 1 lit. b decyzji RE z 28.2.2002 r. ustanawiającej Eurojust w celu zintensyfikowania walki z poważną przestępczością (2002/187/WSiSW, Dz.Urz. WE L Nr 63 z 6.3.2002 r., s. 1–13).